

HET BEGRIIP DER DIFFERENTIELE KOSTEN

door Prof. Dr Th. Limperg Jr

Het begrip van de differentiële kosten is in de laatste tijd reeds herhaaldelijk het onderwerp geweest van beschouwingen in het *M.A.B.*, met name in het verband van mijn afscheidscollege (December-nummer 1950), in het opstel van J. L. Meij „Enkele samenvattende beschouwingen over de leer van de marginale calculatie” (April-nummer 1951) en het laatst in het artikel van F. Graafstal „Sociaal-economische prijstheorie en afzetpolitiek” (Mei-nummer 1951). De lezers van het *M.A.B.* zullen het mij daarom wellicht euveld duiden, dat ik nu nogmaals hun aandacht vraag voor dit onderwerp; de indruk wordt allicht gewekt, dat ik bij het schrijven van onderstaande beschouwing geleid word door een overdreven belangstelling voor het welzijn van een spruit uit mijn eigen gedachtenwereld. Ik vertrouw echter, dat mijn verdediging van het bestaansrecht van het begrip genade zal vinden bij de lezer doordat ik hem de overtuiging zal hebben geschonken, dat mijn betoog verder reikt dan het vasthouden aan een begrip en een term, alleen omdat ik deze zelf heb geschapen.

**
*

Toch wil ik mijn beschouwing aanvangen met wat men zou kunnen noemen een *oratio pro domo*. Men heeft mij wel eens verweten, dat ik mij op niet verantwoorde wijze zou hebben verlustigd in het scheppen van nieuwe termen in de economie. Wie zo oordelen hebben mijn streven t.a.v. de terminologie niet begrepen en de betekenis van die termen naar mijn mening onderschat.

Ik heb mij altijd zorgvuldig rekenschap ervan gegeven, of er waarlijk behoefte bestond aan een nieuwe term en heb die slechts ingevoerd als ik tot de slotsom was gekomen, dat hij onontbeerlijk was voor analyse of normatieve theorie; wanneer de onontbeerlijkheid niet voor mij vaststond, heb ik steeds het in gebruik zijnde woord in zijn gebruikelijke betekenis gehandhaafd, omdat ik doordrongen ben van de wenselijkheid, dat de terminologie niet nodeloos ingewikkeld wordt gemaakt, en mij terdege bewust ben van de moeilijkheid, die ontstaat, indien eenmaal ingeburgerde woorden worden overboord gegooid of met afwijkende betekenis worden gebruikt.

Ik meen overigens, dat mijn op het eerste gezicht wellicht ietwat prentieus aandoend streven tot zuivering en aanvulling van de economische terminologie in het algemeen eigenlijk zijn rechtvaardiging reeds heeft gevonden in de omstandigheid, dat de meeste van de door mij ingevoerde termen en begrippen burgerrecht hebben verkregen en ook buiten de kring mijner leerlingen worden gebruikt. Het spreekt vanzelf, dat mij dit tot voldoening stemt, niet uit overwegingen van persoonlijke aard maar om der wille van de wetenschap, welker ontwikkeling zeer wordt geremd door gebreken in de vorming van de begrippen en de terminologie; veel meer dan men zich doorgaans bewust is. Een doelmatig begrip is vaak de sleutel tot de oplossing van het probleem en met de vorming van een doelmatig begrip heeft men doorgaans de weg naar de oplossing reeds voor het moeilijkste deel afgelegd.

**
*

Na deze ontboezeming over de waarde van het doelmatige begrip in

het algemeen kom ik nu tot mijn eigenlijke onderwerp: de waarde van het begrip der differentiële kosten. Ik schrijf daarover in het bijzonder naar aanleiding van hetgeen mijn ambtgenoot J. L. Mey in het April-nummer 1951 van het M.A.B. over het begrip schreef in zijn opstel „Enkele samenvattende beschouwingen over de leer van de marginale calculatie”. Daarbij merk ik intussen op, dat mijn vorenstaand betoog over de betekenis van het begrip in het algemeen niet tot hem gericht is; hij heeft in zijn geschriften duidelijk doen blijken, dat hij zich van die betekenis ten volle bewust is en het heeft mij destijds veel voldoening geschonken, dat hij in zijn leerboek der bedrijfshuishoudkunde uitdrukkelijk mijn terminologie en daarmede dus ook mijn begrippen-apparaat heeft aanvaard. Mijn pleidooi voor een doelmatige vorming der begrippen richt zich dus tot de lezer in het algemeen; om zo te zeggen over het hoofd van mijn collega heen. Maar anderzijds wordt het van des te groter belang, dat ik van hetzelfde gezichtspunt uit gezette aandacht schenk aan de zoeven bedoelde beschouwing van J. L. Mey, nu er verschil van mening tussen ons blijkt te bestaan over de betekenis van het begrip der differentiële kosten. Geen groot meningsverschil, maar toch een verschil, dat de kern van de waarde der begripsvorming raakt en dus toch van essentieel belang.

De uitspraak, waartegen mijn bedenking zich richt, vindt men in de eerste alinea van blz. 145. Nadat J. L. Mey onmiddellijk tevoren zijn verheugenis heeft uitgesproken over het feit, dat ik in mijn afscheidscollege¹⁾ stelling had genomen tegen de opvatting volgens welke differentiële calculatie synoniem zou zijn met marginale calculatie, oppert hij bezwaar „tegen het ondanks deze afgrenzing van differentiële tegenover „marginale kosten handhaven van de onderscheiding tussen differentiële „en integrale kosten”. Ik wil trachten aan te tonen, dat dit bezwaar ongegrond is en dat de handhaving van die onderscheiding doelmatig en dus noodzakelijk is voor de oplossing der problemen, waarin de met de genoemde termen aangewezen onderscheiden soorten van kosten en verschillende kostenbeschouwingen een rol spelen.

**
**

Ik begin met in herinnering te brengen wat ik in mijn afscheidscollege omtrent het ontstaan en de zin van het begrip der differentiële kosten heb gezegd. Teneinde geen ruimte voor citaten in beslag te moeten nemen, verzoek ik de lezer, nog eens kennis te nemen van hetgeen daaromtrent in het November-nummer 1950 van het M.A.B. op blz. 349—353 is gepubliceerd. Hij zal dan zien, dat en waarom ik het begrip der differentiële kosten nodig heb geoordeeld naast en dus tegenover het begrip van de integrale kosten, geheel afgezien van het vraagstuk der marginale calculatie; zij het ook, dat ik anderzijds heb duidelijk gemaakt, dat het begrip ook nodig was naast dat van de marginale kosten. Ik meen, dat ik in mijn afscheidscollege de behoefte aan het begrip voor de onderscheiding naar beide kanten heb in het licht gesteld en ik had ook de overtuiging, dat ik de onontbeerlijkheid van het begrippen-duo der integrale en differentiële kosten had aangetoond. Wanneer nu J. L. Mey na kennismaking van mijn beschouwing desniettemin zegt, dat de onderscheiding overbodig is, dan schijnt mijn uiteenzetting toch minder duidelijk te zijn geweest dan ik zelf meende en is het mijn taak, mijn zienswijze nader te adstrueren. Ik geloof nochtans, dat het betoog in mijn afscheidscollege op dit punt geen aanvulling behoeft; ook bij herlezing lijkt het

¹⁾ M.A.B. November 1950.

mij niettegenstaande zijn beknoptheid voor de deskundige lezer zo duidelijk, dat een aanvulling of nadere toelichting de gedachtenwisseling niet verder kan brengen. J. L. Mey heeft trouwens niet rechtstreeks kritiek uitgeoefend op hetgeen daar geschreven stond en heeft zich bepaald tot het doen van enige uitspraken zonder in te gaan op wat ik te dezer zake in mijn rede had gezegd. Het lijkt mij dus het meest doelmatig, deze uitspraken aan een nadere beschouwing te onderwerpen in het licht van hetgeen ik tevoren in mijn rede heb gezegd. Het betoog van mijn collega is vervat in drie alinea's op blz. 145 van het April-nummer; ik zal deze nu in de gegeven volgorde bespreken.

**
*

In de eerste alinea wordt gezegd, dat er voor handhaving van de onderscheiding tussen differentiële en integrale kosten geen aanleiding bestaat, als we ons maar goed rekenschap ervan geven, wat we met de integrale calculatie bedoelen; en de schrijver laat daarop zien, wat hijzelf bij het gebruik van die term bedoelt. Mijn collega verbindt dus zijn oordeel omtrent de overtolligheid van het begrip aan de vervulling van een voorwaarde t.a.v. de „bedoeling” van degene, die de term gebruikt. Welnu, reeds het verbinden van de uitspraak aan de vervulling van een voorwaarde van de onderhavige aard maakt deze uitspraak krachteloos en dus onjuist; de noodzaak immers tot het stellen van de voorwaarde bewijst, dat de mogelijkheid bestaat, dat ze niet wordt vervuld. En daarmee is ook bewezen, dat er behoefte bestaat aan het gebruik van het begrip, welks inhoud onvoorwaardelijk vast staat, zodat de betekenis van de gebruikte termen niet afhankelijk is van de niet uitgesproken en dus onbekende persoonlijke bedoeling van de schrijver, die de woorden gebruikt. Een van de belangrijkste diensten immers, welke het goed geconstrueerde en zorgvuldig gedefinieerde begrip bij het oplossen der problemen aan de wetenschap bewijst, is juist gelegen in de uitschakeling van alle buiten de definitie staande voorwaarden en bedoelingen bij het gebruik van het woord, dat voor de aanwijzing van het begrip is gekozen; de betekenis van het woord en de inhoud van het daarmee aangewezen begrip moeten op zich zelf vast staan. Mijn streven tot zuivering van de terminologie der economie was voor een belangrijk deel daarop gericht en de vaak voorkomende steriliteit van de gedachtenwisseling tussen de economen is niet zelden een gevolg van de omstandigheid, dat men bij het gebruik van hetzelfde woord onderscheiden begrippen hanteert, stoelend op verschillende gedachtengangen en verschillende praemissen.

Intussen ware het denkbaar, dat de door mijn collega gestelde voorwaarde van zodanige simpele aard zou zijn, dat ze in werkelijkheid altijd, althans bij verstandige deskundigen, vervuld zoude zijn. Maar dat blijkt geenszins het geval; zelfs moet ik zeggen, dat ik de inhoud van de voorwaarde niet juist vind en dat ik van oordeel ben, dat ook wanneer die voorwaarde vervuld zou zijn, de behoefte aan de onderscheiding tussen de beide begrippen onverminderd zou blijven bestaan. Laten wij de gestelde voorwaarde nader beschouwen.

De eerste zinsnede van de gestelde voorwaarde — „als we ons maar goed rekenschap ervan geven wat we met de integrale calculatie bedoelen” — treft geen doel, omdat wij nu eenmaal weten, dat er verschillende opvattingen zijn omtrent de betekenis van de woorden integrale calculatie en omtrent de inhoud van het met die woorden aangewezen begrip, zodat de gebruikers van die woorden verschillende begrippen „bedoelen”. In het bijzonder moet mijn collega bij het stellen van zijn voorwaarde reke-

ning houden met het feit, dat, zoals thans blijkt, hij en ik aan het begrip een verschillende inhoud geven; hij wil daarin immers de calculatie, welke ik de differentiële noem, mede omvatten, terwijl ik dit ondoelmatig acht en dus onder de integrale calculatie iets anders versta dan hij.

Ook tegen het tweede deel van de gestelde voorwaarde, waarin wordt medegedeeld wat wij *niet* bij het gebruik van de term integrale calculatie mogen bedoelen, heb ik het bezwaar, dat het geen doel treft, omdat in de negatieve formulering slechts een of enkele van het oneindig aantal onbruikbare kenmerken worden genoemd en het begrip dus onbepaald blijft. Het tweede deel, waarin de schrijver overigens terecht de misvatting bestrijdt als zou de integrale calculatie niet anders zijn dan een simpele deelsom, heeft blijkbaar slechts het doel, de later volgende uitspraak voor te bereiden en te versterken, waarin de kwantitatieve bepaling van een oorzakelijke samenhang tot het essentiële kenmerk van het begrip zal worden gemaakt.

En hiermede kom ik tot het derde deel van de voorwaarde. Dit is nu positief gesteld. Het enige kenmerk blijkt te zijn dat van de kwantitatieve voorstelling van een oorzakelijke samenhang. Dat niet iedere kwantitatieve voorstelling van een oorzakelijke samenhang een integrale kostprijs is, spreekt vanzelf; er zijn talloze van die voorstellingen, die heel iets anders inhouden. Maar dat heeft Mey ook niet bedoeld; hij wil slechts t.a.v. de bepaling van de kostprijs de tegenstelling scheppen tussen de „deelsom” en de calculatie op de grondslag van het oorzakelijke verband. Ik wil hem gaarne op deze weg volgen. Maar dan komt hier toch onmiddellijk het punt, waarop wij uiteen gaan. Mijn collega meent, dat hiermede nu ook het laatste woord gezegd is: als de kostprijs is berekend op de grondslag van het oorzakelijk verband tussen de offers of de kosten en de product-eenheid, dan is de gevonden uitkomst steeds een integrale kostprijs.

Het spreekt vanzelf, dat mijn ambtgenoot evenals ieder ander het recht heeft om elke aldus uitgevoerde calculatie een integrale kostprijs te noemen. Maar hij moet mij toestaan, de opmerking te maken, dat hij niet het recht heeft, te zeggen, dat er „geen sprake” is van een differentiële kostprijs, sedert ik vele jaren geleden dit begrip heb gevormd voor een bepaalde groep van de op basis van het oorzakelijke verband uitgevoerde kostprijs-calculaties; vooral niet in het verband van een betoog, dat zich richt tegen een deel van mijn afscheids-college, waarin ik de wordings-geschiedenis van het begrip der differentiële calculatie heb verteld en de doelmatigheid ervan en de behoefte eraan heb getracht aan te tonen. Er is dus wel degelijk sprake van een differentiële calculatie, ook al is de door J. L. Mey gestelde voorwaarde vervuld.

De vraag is slechts, of de door mij met dat begrip geschapen onderscheiding doelmatig is en nut afwerpt voor onze problemen; met welke vraag gepaard gaat een andere: of het doelmatig is, het oorspronkelijke begrip van de integrale kostprijs te handhaven en het ruimere begrip, dat Mey met dezelfde woorden wil aanwijzen, af te wijzen. Ik spreek van handhaven van het oorspronkelijke beperkte begrip, omdat ik, zoals ik in mijn afscheidscollege heb uiteengezet, dit begrip en de term lang geleden heb ingevoerd. Wil J. L. Mey zijn later ingevoerde interpretatie rechtvaardigen, dan zal hij dus de ondoelmatigheid van de door mij gemaakte en gewilde onderscheiding moeten aantonen.

Ik wil voor het ogenblik niets meer zeggen ter verdediging van die onderscheiding in het algemeen; ik zal mij ertoe bepalen, straks, bij de

bespreking van de derde alinea, enkele opmerkingen ter adstructie van mijn zienswijze te maken. Voor het overige verwijs ik naar mijn afscheidscollege. Waarnaast ik intussen niet onvermeld wil laten, dat naar mijn ervaring en die van mijn leerlingen, zo goed als van hen, die, zonder mijn leerlingen te zijn geweest, in de praktijk met mijn begrippen werken, de onderscheiding zowel in de theoretische analyse als bij de oplossing van de praktische problemen zeer goede diensten heeft bewezen.

**
*

Over de tweede alinea kan ik kort zijn. Niet zonder verwondering heb ik de uitspraak gelezen, volgens welke het alternatief voor het prijsgeven van de onderscheiding naar de mening van mijn mede-redacteur zou zijn het handhaven van de termen differentiële en marginale calculatie als synoniemen. Ik kan deze uitspraak niet begrijpen nadat ik op blz 144 heb gelezen van de verheugenis, waaraan mijn collega uitdrukking geeft over mijn stelling nemen tegen het gebruiken van beide termen als synoniemen. Maar, afgezien daarvan, verbaast mij de uitspraak, omdat het gebruiken van deze woorden als synoniemen niet alleen op algemene terminologisch-didactische gronden verwerpelijk is, maar ook en bovenal omdat dit misbruik, voortgesproten uit onvoldoende inzicht in de materie bij de sociaal-economen, misschien ook door een onvoldoende analyse van sommige bedrijfseconomen, de heilloze verwarring heeft vergroot, waaraan een groot deel van mijn afscheidscollege was gewijd. Ben ik dan zo onduidelijk geweest in dat college, was mijn betoog zo weinig doeltreffend, dat zelfs J. L. Mey, die toch met de strekking van mijn betoog instemde, zich door mijn beschouwing niet heeft laten weerhouden om deze uitspraak, die ik, hij houde het mij ten goede, welhaast roekeloos acht, neer te schrijven? Ik ben zo onbescheiden om die vraag ontkennend te beantwoorden; de oorzaak moet elders liggen. Ik heb het vermoeden, dat J. L. Mey zozeer door een andere onderscheiding was geboeid, dat hij de betekenis van de door mij beoogde onderscheiding, welke hem blijkbaar vóór mijn afscheidscollege niet of niet voldoende bekend was, heeft onderschat.

**
*

En nu het derde deel van Mey's beschouwing. Hij behandelt daarin bij wijze van illustratie de niet-evenredige verbijzondering van de capaciteitskosten over de geproduceerde eenheden. Hij meent, dat hier „geen sprake” is van een „andere kostenbeschouwing dan in de gevallen, dat „men wel tot een evenredige verdeling overgaat”, indien men maar „in „al deze gevallen tot die bepaalde verdeling besluit op grond van de „ongelijke oorzakelijke samenhang tussen de kosten en de voortgebrachte „producteenheden”. Alweer moet ik bedenking opperen tegen de uitspraak, volgens welke er „geen sprake” zou zijn van een andere kostenbeschouwing. Ons meningsverschil betreft juist de onderscheiding, die ik heb gemaakt met betrekking tot de wijze waarop men de kosten kan beschouwen. Ik heb in mijn afscheidscollege (November-nummer 1950 blz. 349) gezegd, dat er behoefte is aan een onderscheiding in begrippen overeenkomstig de twee gezichtshoeken van waaruit men de kosten kan beschouwen. Het bestaan van die behoefte heb ik aangetoond met een beroep op de dubbelzinnigheid van de vraag naar de hoogte van de kosten. Ik heb laten zien, hoe men in het ene geval behoefte heeft aan de kennis van de grootte der kosten van enig deel der voortbrenging in

zijn organische samenhang met de overige voortbrenging, terwijl men in een ander geval behoefte heeft aan de kennis van de kosten van dat zelfde deel der voortbrenging, beschouwd als een toegevoegde, organisch zelfstandige productie, die met de overige voortbrenging slechts mechanisch verbonden wordt gedacht (let wel: *wordt gedacht*, niet *is*), daartegen als het ware aanleunt, en dienovereenkomstig slechts oorzakelijk verbonden wordt gedacht (let wel: *wordt gedacht*, niet *is*) met de voor dat deel gemaakte toegevoegde kosten of meerkosten. Kan men nu, als men dit leest, nog zeggen, dat er „geen sprake” is van een verschil in beschouwingswijze? Ik heb niet enkel het bestaan van twee beschouwingswijzen gesteld, maar ze ook in hun betekenis geschetst. En, wat meer zegt, die twee beschouwingswijzen zijn niet gefantaseerd; ze zijn uit het leven gegrepen en stellen ons dagelijks voor een reeks van problemen. Bij beide beschouwingswijzen zoekt men naar een kostprijs, gebaseerd op het oorzakelijk verband; beide beantwoorden dus aan het door J. L. Mey terecht gestelde criterium. Maar beide vatten dit oorzakelijk verband uit verschillend gezichtspunt in het oog. En dat niet uit willekeur of bij wijze van theoretisch gedachtenspel, maar op grond van economisch rationele overwegingen. Is het nu verantwoord, het door mij ingevoerde begrippen-duo ter zijde te schuiven, terwijl het volkomen past bij de problemen en ons de deur opent voor de oplossing van die problemen? Moeten we nu in de plaats daarvan werken met een begrip van de integrale kostprijs, dat het verschil in beschouwingswijze negeert en ons dus zou dwingen om telkens in onze beschouwingen en de discussiën erbij te vertellen, van welke beschouwingswijze wij bij de hanterring van het begrip uitgaan? Moeten wij onszelf de last opleggen, om telkenmale door een toelichting of een aanvullend woord het gebruikte woord en het gebruikte begrip tot zijn recht te laten komen? Moeten wij opzettelijk verwarring laten bestaan of in de hand werken of zelfs scheppen, als wij een zo eenvoudig middel ter beschikking hebben als ik getracht heb aan de hand te doen en dat reeds voor talloos velen tot gemeengoed is geworden? Waarvoor dienen dan in 's hemelsnaam onze begrippen?

Deze vragen krijgen doordat zij te dezer plaatse worden gesteld een ietwat rhetorisch karakter; tegen mijn bedoeling in, want ik richt ze in mijn gedachten niet tot de lezers in het algemeen maar tot mijn mederedacteur. Ik moest ter wille van de wetenschap in het openbaar reageren op wat J. L. Mey in het openbaar heeft geschreven. Maar dit verhindert mij niet om hem deze vragen persoonlijk te stellen; hij moge ze met dezelfde onbevangenheid in overweging nemen, als waarmede hij voorheen zijn keuze met betrekking tot de terminologie in het algemeen heeft bepaald. Eenheid van woordgebruik en van begripsvorming is voor elke wetenschap van het hoogste belang; voor de economie geldt dit temeer omdat die eenheid schromelijk is verwaarloosd. Mijn mederedacteur heeft dit gevaar reeds jaren geleden ingezien en ongevraagd een offer gebracht, toen hij opteerde voor mijn terminologie. Het zou uitermate jammer zijn, indien de daardoor ongetwijfeld verkregen winst zou worden verkleind door het handhaven van een verschil, dat naar mijn zienswijze niet gerechtvaardigd is en zeker niet de verbreking in de eenheid van het begrippenstelsel waard is.
